

УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

ПРОБЛЕМИ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

Збірник наукових праць

Ужгород
Видавництво
“Мистецька лінія”
2001

Збірник присвячений висвітленню результатів наукових досліджень викладачів і аспірантів факультету романо-германської філології Ужгородського національного університету та Київського національного університету ім. Т.Шевченка. У ньому вміщено статті, що торкаються найновіших парадигм лінгвістичних досліджень у галузі лексикології та граматики англійської мови.

Редколегія:

М.М.Полюжин, доктор філологічних наук, професор
В.В.Левицький, доктор філологічних наук, професор
О.П.Воробйова, доктор філологічних наук, професор
С.Н.Денисенко, доктор філологічних наук, професор,
академік Академії наук Вищої школи України
К.Я.Кусько, доктор філологічних наук, професор,
академік Академії наук Вищої школи України
С.С.Бобинець, кандидат філологічних наук, доцент
Б.П.Бендзар, кандидат філологічних наук, доцент

Відповідальний за випуск:

доктор філологічних наук, професор
М.М.Полюжин

*Рекомендовано до друку
Редакційно-видавничою радою
Ужгородського національного університету,
протокол № 3 від 28 вересня 2001 р.*

ISBN 966-7511-46-4
ISBN 966-7400-19-9

© Ужгородський національний
університет, 2001
© Видавництво «Мистецька
лінія», 2001

Т.Т.Врабель

ОСНОВНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМПЛЕКСНОГО ПРАГМАТИЧНОГО АНАЛІЗУ МОВЛЕННЄВИХ АКТІВ

У 60–70-х роках ХХ століття прагматика переживала свій черговий розквіт. Поштовх був стимульований працями логіків Кембрідзької та Оксфордської шкіл: Дж.Остіном, Дж.Серлем, З.Вендлером, П.Ф.Стросоном та іншими, які розробили теорію мовленнєвих актів. В основі цієї теорії покладені ідеї пізнього Вітгенштейна – функціоналістська концепція значення (тобто концепція значення як уживання), в основі якої лежить думка про необхідність урахування не тільки інтралінгвістичного контексту, але й екстралінгвістичної ситуації, яку утворює система людської діяльності, куди входить мова [10;22,471-475].

З моменту перформативного буму, що охопив лінгвістичний світ після проведення міжнародного симпозіуму, присвяченого працям Дж.Л.Остіна [див. 19;20;38], ідея перформативної гіпотези на півтора десятиріччя оволоділа вченими різних напрямів і шкіл. Лексикологи описували формальні та змістові аспекти лексичних одиниць перформативного характеру, наприклад, дієслів [див. 16;27], прислівників [див. 32;41;54;57;58]. Граматисти аналізували особливості формальних показників у конструкціях, де ознака перформативності була представлена граматичними показниками першої особи однини теперішнього часу [пор. 1;24;27;41;45;55 та ін.]. Була відкрита дискусія про наявність приписуваного перформативного дієслова “говорити” у будь-якій синтаксичній конструкції, що викликало чималі сумніви серед дослідників цього феномену. Дійсно, автор цієї гіпотези Дж. Росс [58], спираючись на тезу Дж.Остіна про те, що “сказати що-небудь означає виконати яку-небудь дію” [пор. 19;26], доводив, що наявність такого “метапредикату” є невід’ємною частиною будь-якої синтаксичної конструкції. Наприклад, вислів “Іде дощ” обов’язково має перформативний характер, оскільки у глибинній сфері він містить дієслово “говорити”. Тому такі конструкції насправді виглядають так: “Я кажу, що іде дощ”.

Прибічники запропонованої гіпотези сприйняли ідею перформативності як ідею володіння мовленнєвим виконанням – перформацією (від англ. *performance*), яке відбувається за будь-якого вживання мовних конструкцій. Ідея перформативного “плеоназму”, за вдалим висловом А.Вежбицької [6,420], стала настільки впливовою, що до перформативних метапредикатів почали відносити дієслова розумової діяльності “мислити”, “вірити”, “повідомляти”, “припускати” і т.д. [див. 16,278-279; 17,155-156; 18,63; 27; 41; 45; 49; 52; 55]. Здавалось би, просте вирішення питання про перформативний зміст мовленнєвих або мовних конструкцій непомітно відкинуло вбік проблему, висунуту самим Дж. Остіном, про розмежування перформативних та, протиставлених ним, констативних висловів. І дійсно, навіщо протиставляти перформативи констативам, якщо достатньо визнати, що в глибинній сфері мовного/мовленнєвого твору перформативне дієслово “говорити”, “вважати”, “мислити”, “вірити” перетворює будь-який вислів лише в перформативний і тим самим знімає намічену Остіним дихотомію. До того ж, виходить, що всі перформативні вислови й самі перформативні дієслова в їх дійсному прояві мають “взагалі одну комунікативну цілеспрямованість вислову – сказати що-небудь” [18,64]. Іншими словами, майже будь-який вислів не просто перформативний, але й має одну “спільну” іллокутивність – “сказати що-небудь”, що робить їх прагматичне, цільове використання таким, яке не має сенсу.

Представники генеративної семантики зробили спробу подати набір змістових ознак перформативних конструкцій у вигляді списку характерних для тих чи інших перформативних предикатів рольових проявів, які у своїй сукупності здатні утворювати конкретну семантичну конфігурацію або структуру. За цього підходу стало можливим показати специфіку перформативних утворень, які відрізняються диференційованими семантичними ознаками від неперформативних конструкцій [див. 40;47;50]. При такому підході вдалося описати типологію перформативних предикатів, що дозволило дослідникам лінгвістичної прагматики у подальшому здійснити побудову прагматичної таксономії перформативних висловів та іллокутивних актів.

Мета статті – запропонувати комплексний прагматично-когнітивний підхід до аналізу мовленнєвих актів (далі – МА) взагалі та перформативів зокрема. Цей підхід включає опис найістотніших для аналізу рис МА з точки зору їх прагматичного та когнітивного аспектів. Вибір такого комплексного підходу зумовлений складною природою актів комунікації, неможливістю або неповністю аналізу з точки зору лише однієї з галузей мовознавства.

У наш час лінгвістична прагматика розширила коло своїх досліджень і отримала більше визнання, ніж теорія мовленнєвих актів (далі – ТМА),

про що може свідчити хоча б кількість праць, виконаних у руслі прагматики. Пояснюється це, на нашу думку, тим, що, незважаючи на лінгвістичну спрямованість, ТМА залишалася донедавна переважно філософською дисципліною, на якій будується її тісний зв'язок з прагматикою. Р.І.Павіленіс виділяє логічно-філософські та лінгво-філософські дослідження Р. Монтегю, Д. Льюїса та інших. Прагматика, з цієї точки зору, є вивченням МА та контекстів їх здійснення. Прихильники цього підходу ставлять перед прагматикою два основні завдання: 1) визначити типи МА; 2) виділити риси мовленнєвого контексту, “які сприяють ідентифікації вжитого у ньому мовного вираження”, тобто провести аналіз індексалів [21,386].

Універсальна частина ТМА зосереджується на дослідженні таких проблем:

- 1) загальна структура МА;
- 2) загальна структура ланцюжків МА;
- 3) загальний інституційний вплив на МА та ланцюжки МА;
- 4) загальна класифікація МА на основі перших трьох пунктів;
- 5) загальні правила розрізнення смислу та значення [38].

Лінгво-філософський підхід до мови (Дж.Катц та інші) диференціює контекстно-незалежний та контекстно-залежний смисл мовного вираження. Учені цього напрямку вважають, що “якщо іллокутивний потенціал мовного вираження можна вважати незалежним від контексту його вживання, то він належить до семантики, якщо він вважається залежним від контексту, то — до прагматики” [21, 380-381].

Зіставлення ТМА та прагматики можливе на тій підставі, що об'єктом дослідження обох напрямів у широкому розумінні визнається дискурс як складне лінгвістичне явище, яке має здатність виділяти в собі мінімальні одиниці – акти мовлення.

Говорити певною мовою – це виконувати МА, наприклад, стверджувати що-небудь, наказувати, питати, обіцяти тощо, або більш абстрактні – згадувати, посилатися, стверджувати, заявляти. Ці акти можна виконати завдяки і відповідно до певних правил.

Причина того, що мовознавці сконцентрувалися на вивченні МА, полягає в тому, що мовна комунікація містить мовні акти. Одиницею мовної комунікації не є ні символ, ні слово, ні речення, скоріше це продукування символу, слова або речення у виконанні МА. Мовленнєві акти є основними чи мінімальними одиницями мовленнєвої комунікації. Центральним поняттям ТМА є поняття МА, яке розглядається як спосіб здійснення цілеспрямованих дій за допомогою мовних засобів у процесі продукування мовлення [2; 13,223-234; 14,7-21; 19,22-131;33,114-136].

Теорія мовлення – це частина теорії діяльності, керованої правилами поведінки. Багато чого можна сказати про дослідження мови без вивчення МА, але будь-яка подібна чисто формальна теорія буде обов'язково неповною.

МА, виконаний при вимові речення, – це, в загальному, функція значення речення, яке не завжди чітко визначає, який саме МА виконаний при певній вимові речення, тому що мовець може мати на увазі більше, ніж він насправді каже, але, в принципі, він завжди може сказати саме те, що він має на увазі.

Гіпотеза, що МА – це основна одиниця комунікації, разом з принципом можливості вираження (*expressibility*) зводиться до того, що існує ряд аналітичних зв'язків між поняттям МА, тим, що мовець має на увазі, тим, що значить вимовлене речення (або інша мовна одиниця), наміром мовця, тим, що слухач розуміє під вимовленим реченням і тим, які правила керують мовними одиницями. Розглядаючи основну ланку комунікації, Остін стверджував, що акт комунікації – це інтегральне утворення мовленнєвої та ментальної діяльності, яке містить параметри, що відображають загальну структуру комунікації, а також рольові функції мовця і слухача з позицій першого [19]. Отже, з його точки зору, ТМА виходить з того, що основною одиницею комунікації є не речення чи яке-небудь інше мовне вираження, а виконання певного виду дії, як наприклад, твердження, прохання, питання, наказ, вираз подяки, вибачення, привітання тощо. У типовому випадку мовець виконує одну чи одночасно декілька таких дій шляхом вимови речення або ряду речень. Однак саму дію, сам МА не слід плутати з реченням або мовними виразами, вимовленими під час виконання цього акту. Різні згадані вище МА називають, за Остіном, іллокутивними актами, протиставляючи їх актам іншого типу – перлокутивним та пропозиційним. Перлокутивний акт – це той вплив, який цей вислів здійснює на адресата. При цьому мається на увазі не сам факт розуміння адресатом смислу вислову, а ті зміни у стані чи поведінці адресата, які є результатом цього розуміння. Певне твердження, вимога, питання, погроза тощо можуть змінити обсяг знань адресата (якщо він повірить в істинність того, що повідомляється, та прийме до відома отримане повідомлення), можуть роздратувати чи розсмішити його, налякати, переконати його, що він помилився, змусити його зробити який-небудь вчинок або утриматися від раніше запланованих дій і т.д. Досягнення всіх цих результатів (які не обов'язково входять у наміри мовця) і є прикладами перлокутивних актів.

Перлокутивний акт можна зіставити з прагматичним ефектом. Обидва ці явища виходять за рамки лінгвостилістичних досліджень. Відмінність між ними полягає у різниці між впливом як актом і впливом як результа-

том акту. Перлокуція передбачає певний актовий процес, у той час як прагматичний ефект повністю заперечує внутрішню процесуальність. У ТМА особливо наголошується, що іллокутивний (мовленнєвий) акт слід чітко відрізнити від перлокутивного, який може бути досягнений або ні за допомогою мовних засобів.

Усередині іллокутивних актів розрізняють допоміжні пропозиціональні акти, такі як посилення на об'єкт (референцію до певного об'єкта) і вираження певної пропозиції. Це розрізнення між іллокутивним та позиціональним актами базується на тому, що одна й та ж референція і вираження однієї і тієї самої пропозиції можуть мати місце в різних іллокутивних актах. Наприклад, у повідомленні про певну особу і в питанні, що стосується тієї ж особи, відбувається один і той же акт референції, хоч іллокутивні акти різні. Так само у висловах: "Будь ласка, напишіть листа; Ви напишіть йому листа; Ви напишете йому листа?" виражається одна і та ж пропозиція, хоча при цьому виконуються різні іллокутивні акти – прохання, наказ або питання.

Аналізуючи МА зі змістової точки зору, автори теорії виділяють у них локутивне значення (тобто мовне) та іллокутивну силу (тобто властивість МА виражати певну мету мовлення). Що стосується перлокутивного акту, то дослідники заперечують його змістовий аспект, тому що перлокуція здійснює вплив мовлення на слухача, який виходить за межі мовної компетенції. Дж. Остін у цьому зв'язку писав, що "вимова яких-небудь слів здійснює певний вплив на почуття, думки та дії аудиторії; ... це може бути розрахований, запланований ефект" [19,36].

Іллокутивна сила не обов'язково виражається експліцитними мовними засобами. Так, наприклад, вислів "I won't leave before seven" може бути сприйнятий у відповідних умовах як обіцянка, попередження, погроза, провісництво – у кожному випадку цей вислів буде виражати один і той самий пропозиціональний зміст у поєднанні з тією чи іншою іллокутивною силою, і, відповідно, ми будемо мати справу з різними іллокутивними актами.

Існує цілий ряд перформативів, які взагалі не можуть бути представлені експліцитним перформативним дієсловом через "іллокутивне самогубство" (термін Зено Вендлера) [7; 8]. До таких, насамперед, належать мовленнєві дії, що характеризують ритуали соціального етикету, в яких відображається ступінь впливу мовця, наприклад: спонукати, підбадьорювати, заспокоювати, переконувати у протилежному. Це, переважно, такі перформативні дії, які створюють емоційну сферу комунікативного акту, настанову адресата. Вони, як зазначає І.Ю.Черепанова [35], і не можуть бути вираженими експліцитно, тому що "тоді зникне таємність впливу" [36,241].

У тому випадку, коли іллокуція зіставляється з локуцією, тобто іллокутивна сила еквівалентна самій вимові вислову, можна говорити про перформативний вислів. У всіх інших випадках вислови вважаються констативними. Перформативні вислови відомі тим, хто чітко, зрозуміло виражає іллокутивну силу МА [4;27-38]. Перформативні вислови не описують жодного акту, вони і є самим актом: сказати “вітаю тебе” дорівнює вітанню (акт вітання, зазвичай, не може бути виконаний іншими невербальними засобами), сказати “присягаюсь” — значить присягнутися, сказати “дякую” — значить подякувати і т.д.

На основі зіставлення наміру, з яким виконується дія, та його кінцевого результату формується не менш важливе, ніж усі інші характеристики дії, поняття успішності. Під успішною дією розуміється дія, мета і результат якої ідентичні [43,296]. Умовою успішності розглядається здатність адресата усвідомити іллокутивну силу МА. Ступінь результативності МА залежить від того, наскільки виконання наміру мовця визначається суспільними законами. Відповідно, можна говорити про два типи МА: конституційовані та неконституційовані [34]. Прикладом перших можуть служити МА оголошення, вироку, шлюбу, виводу з гри і т. і. [34,131-151]. Такий жорсткий, вузькоспрямований підхід, на думку декотрих мовознавців, зокрема Т.В. Булигіної та А.Д. Шмельова [6], дещо підриває ту основу, яка закладена у самій назві теорії. Вони вважають, що інструментальність МА настільки висувається на перший план, що, можливо, слід говорити про теорію впливу, ніж теорію дієвого впливу.

За прагматичного підходу успішність комунікації не висувається настільки експліцитно, незважаючи на цілеспрямований характер процесу. Успішність більше пов'язана з впливовою силою змісту, а сам вплив має опосередкований характер. Прагматика – це не теорія впливу, а система впливу, і вплив тут більш широкого плану, ніж у ТМА, про що свідчить підхід до аналізу мовного матеріалу.

Слід відзначити суб'єктивність та відносність поняття успішності, яке залежить від суб'єкта, що виконує ту чи іншу дію: те, що для однієї людини вважається успішним, для іншої буде невдачею. Мовознавці відзначають також існування напівуспішних та напівневдалих дій. Мовленнєва дія, яка розглядається як особливий вид одиниць практичної діяльності, є успішною, якщо в системі фонових знань адресата відбулася трансформація, про що свідчить його поведінка, опосередкована найчастіше мовленням. Для успішного перебігу МА необхідно дотримуватись певних умов і відповідних їм правил [59].

Крім специфічних для кожного окремого МА умов успішності, існують і загальні, універсальні умови здійснення комунікативного акту, які релевантні для будь-якої мовленнєвої дії, такі як:

- 1) мовець здатний здійснити акт мовлення (локутивний акт);
- 2) слухач здатний сприймати мовлення партнера;
- 3) мовець і слухач володіють спільним кодом;
- 4) в акті комунікації використовується спільна для мовця і слухача мова;
- 5) мовець зацікавлений у встановленні комунікативного контакту;
- 6) контакт може бути встановлений між мовцем і слухачем [40,319].

У теорії мовленнєвих актів проводиться розрізнення прямих та непрямих актів [див. 30; 31; 32; 37; 45; 50; 56 та ін.]. У першому випадку мовець має на увазі лише те, що говорить, а у другому – хоче сказати дещо більше, ніж те, що ним експлікується.

Багато з непрямих МА знаходяться на шляху до конвенціоналізації. Наприклад, фрази типу: “Можна запропонувати Вам чашку чаю?” найчастіше сприймаються як пропозиція (чашки чаю), не як питання (дозволу), а формально-питальне речення: “Чи не маєте Ви сірників?”; “Не знаєте, котра година?”; “Ви не могли б допомогти мені з речами?” є стандартними виразами прохання. Однак у таких випадках ми маємо справу не з конвенціями мови, а з конвенціями вжитку, які стосуються комунікації, а не, власне, мовної компетенції.

У залежності від того, якою мірою іллокутивна сила тієї чи іншої форми відповідає її мовній семантиці, виділяються два класи засобів вираження МА: конвенційні та неконвенційні. Перший клас містить два різновиди: мовні та мовленнєві конвенції [53,261-280]. Мовними конвенціями є, зокрема, такі форми, іллокутивна сила яких є відображенням їх мовної семантики, закріпленої в мовній системі. Мовленнєвими конвенціями є такі засоби, іллокутивна сила яких не є прямим наслідком їх мовної семантики, а закріплена за ними завдяки конвенції вжитку, внаслідок чого ці засоби служать стандартними (тобто конвенціональними) мовленнєвими способами вираження певної іллокутивної сили.

Неконвенційними є такі засоби, іллокутивна сила яких повністю визначається комунікативною ситуацією. Так, вислів *What are these shoes doing here?* у ситуації, коли чоботи лежать посеред кімнати, сприймається як спонукання (забрати чоботи), лише на основі прагматичної пресупозиції, що місце чоботам — у шафі в коридорі [44,195].

Більш уважне вивчення плану змісту МА привело до їх розмежування на прості та гібридні [48, 1-14; 61,243-258]. Гібридні МА містять ознаки двох різних актів, наприклад пропозиція, запрошення містять іллокутивні сили директиву та комісиву, МА дарування, заповідання, продажу – іллокутивні сили декларування, комісиву.

Р.Конрад дещо інакше інтерпретує ці акти комунікації. Він називає гібридними такі мовні структури, в яких у межах однієї пропозиції одно-

часно реалізуються два різні МА, до того ж, кожен з них отримує окреме вираження. Наприклад, вислів *Could you help me, please?* містить експліцитно виражені показники прохання та питання [15,376].

З точки зору універсальності МА поділяються на первинні, які трапляються в будь-якій інтеракції (наприклад, МА питання, констатації, прохання і т.д.) та вторинні, або інституалізовані, які специфічні для певних видів інтеракції (наприклад, проповідь, хрещення, політичні дебати і т.і.) [62,296].

З точки зору позиції в дискурсі МА поділяються на ініціативні та реактивні [62], з точки зору учасників – на односторонні та кооперативні (дво- та багатосторонні) [48].

За структурними характеристиками МА можна поділити на прості (мікроакти), які реалізуються в одному вислові, складені, для вираження яких потрібно, крім основних, ще й допоміжні МА, та складні (макроакти), які здійснюються на рівні тексту [44].

Усі ці класифікації, по суті, виділяють різні аспекти МА та можуть служити параметрами для повного опису того чи іншого МА. Очевидно, правий Г.Г.Почепцов, коли пише, що інвентар диференційних ознак безконечний, оскільки нескінченна кількість самих актів мовлення [25,99-105].

Будуючи на інтенціональній (іллокутивній) спільності висловів та МА, дослідники не помітили або ж прийняли (“по замовчуванню”) наявність таких висловів, які не вписувались у найпростішу структуру (модель) МА. Широко відомі типології МА Г.Г.Почепцова [24], В.В.Богданова [4], А.А.Романова [28], Дж.Остіна [38], Дж.Серля [30;31;32], Дж.Ленігена [51], Дж.Вундерліха [61], Б.Фрейзера [46], Т.Баллмера, В.Бренненштуля [39], А.Вежбицької [60] та інших, які орієнтуються на перформативний показник комунікативної спрямованості, тобто іллокутивності, в термінології Дж.Л.Остіна. Складні моделі, що містять декілька показників комунікативної цілеспрямованості або декілька іллокутивностей, практично не розглядалися через невизначеність відношень між такими показниками. Основою для встановлення комунікативної інтенції одиниць складного порядку може бути відповідність окремих речень (їх прагматичних характеристик) комунікативній інтенції тексту [24,6-7].

Основою для комплексного аналізу МА з точки зору прагматики, ТМА, когнітивної лінгвістики було те, що об'єктом дослідження виступає вербальна комунікація (дискурс, текст). Однак, стверджуючи, що сукупність МА становить дискурс, теорія, на думку Т.В.Булигіної, не дає механізму їх взаємодії, не пояснює закони їх поєднання. Поняття дискурсу в цій теорії є абстрактним, певною сумою актів, а не єдиним інтегрованим цілим. ТМА не здатна вийти на рівень дискурсу. Ця нездатність полягає в різних підходах до поняття дії, динаміки, впливу [5]. На нашу

думку, ця точка зору вже не відповідає дійсності, оскільки останнім часом виходять у світ все більше праць, в яких різні типи мовленнєвих актів аналізуються на рівні тексту, зокрема директивні МА [див. 3; 13], ритуальні МА [29], акти аргументації [23], вислови з дієсловами мовлення [9].

У ТМА дія – це сам акт. Дія, як відомо, передбачає процесуальність, але в теорії вона відсутня, і, як наслідок, виникає суперечність між декларуванням про наміри вивчення комунікативного процесу та статичним підходом до цього процесу.

У прагматиці динамізм є внутрішньою сутністю та потребою тексту (дискурсу), і через це текстовий вплив – комплексний, а не просто сумарний. Прагматика бачить дію не у здійсненні акту говоріння, який має певну іллокутивну силу, а у розгортанні мовного матеріалу.

Під час дослідження МА, зокрема перформативів, які їх формують, вважаємо доречним користуватись елементами когнітивного аналізу, оскільки основою для прагматичного підходу до вивчення мовних об'єктів, на думку ван Дейка [11], є когнітивна теорія, яка повинна не лише відкривати доступ до процесів та структур, що забезпечують продукування, розуміння, запам'ятовування, репродукування та інші види когнітивної обробки речення та вислову, але й пояснити, як проходить планування, утворення та розуміння МА. І далі – якщо прагматичне дослідження претендує на емпіричну релевантність, тоді всі концепти, пов'язані з формуванням умов успішності МА, повинні розглядатися у працях зі штучного інтелекту. Одне із завдань когнітивної теорії прагматики – це, використовуючи апарат когнітивної науки, дати пояснення нашої здатності здійснювати та розуміти МА.

Отже, ми дійшли висновку, що найбільш прийнятним підходом, який розглядав би мовленнєві акти в усій повноті та виявляв їх особливості в дискурсі й тексті, є поєднання комунікативного, прагматичного та когнітивного аспектів їх уживання. Аналіз з точки зору лише теорії мовленнєвих актів є статичним, у той час як дія (акт мовлення) вимагає процесуального розгляду. У прагматиці динамізм є інгерентною ознакою і цей підхід є достатнім для опису контекстів, ситуацій мовленнєвого спілкування і визначення, таким чином, мети, інтенцій мовця при здійсненні впливу на адресата. Але, як вже зазначалося вище, основою для прагматичного аналізу МА є когнітивна теорія. Когнітологія і теорія фреймів, зокрема, дозволяють проникнути у такі сфери людської здатності здійснювати та розуміти акти комунікації, які недоступні для інших підходів, наявних у сучасній лінгвістиці.

Як відомо, найбільш загальна класифікація МА поділяє їх на констативи та перформативи. Констативи можуть бути правильними (true) або помилковими (false). Перформативи, розгляду яких і присвячена стат-

тя, можуть бути лише успішними (successful) або неуспішними (unsuccessful). Успішність у найбільш загальних рисах полягає у здатності адресата належним чином зрозуміти намір мовця, тобто, щоб МА того, хто говорить, викликав адекватну реакцію у слухача або читача.

Класифікаційні дослідження актів комунікації найпростішої структури, які беруть до уваги різні ознаки їх розподілу на групи та класи, виділяють різні аспекти та служать параметрами для комплексного аналізу конкретного МА. Однак актуальна проблема аналізу складних моделей, що включають декілька показників іллокутивної мети, все ще залишається недостатньо дослідженою в англістиці.

Summary

The article deals with the complex pragmatic-cognitive approach to the analysis of speech acts and performatives in particular. Grounds are given for the fact that the theory of speech acts, pragmatics and cognitive theory alone cannot give an all-sided analysis of performatively used communicative acts. Speech Act Theory is static, linguistic pragmatics is dynamic and has as its basis cognitology. That is why we suggest an approach combining all these branches of linguistics.

ЛИТЕРАТУРА

1. Апресян Ю.Д. Перформативы в грамматике и словаре// Изв. АН СССР ОЛЯ, 1986.– т.45, №3.– С.208-223.
2. Арутюнова Н.Д. Логические теории значения.– В кн.: Принципы и методы семантических исследований.– М.: Наука, 1976.– С.92-118.
3. Беляева Е.И. Модальность и прагматические аспекты директивных речевых актов в современном английском языке: Дис. ... докт. филол. наук.– М.,1987.– 459 с.
4. Богданов В.В. Иллокутивная функция высказывания и перформативный глагол// Содержательные аспекты предложения и текста.– Калинин, 1983.– С.27-38.
5. Булыгина Т.В., Шмелёв А.Д. Языковая концептуализация мира (на матер. русской грамматики).– М.: Наука, 1997.– 574с.
6. Вежбицкая А. Метатекст в тексте// Новое в зарубежной лингвистике.– М.: Прогресс, 1978.– Вып. VIII. – С.402-421.
7. Вендлер З. Иллокутивное самоубийство// Новое в зарубежной лингвистике.– М.: Прогресс, 1985.– Вып. XVI. – С.238-250.
8. Вендлер З. Факты в языке// Философия, логика, язык.– М.: Прогресс, 1987.– С.293-317.
9. Вронская Ю.В. Когнитивно-прагматические особенности высказываний с глаголами речи в современном английском языке: Дис. ... канд. филол. наук.– Екатеринбург, 1998.– 172с.
10. Грязнов А.Ф. Язык и деятельность. Критический анализ витгенштейнианства.– М.: МГУ, 1991.– 140с.
11. Дейк Т.А. Язык.. Познание. Коммуникация/ Сост. В.В.Петров, ред. В.И.Герасимов.– М.: Прогресс, 1987.–312с.
12. Демьянков В.В. Теория речевых актов в контексте современной зарубежной лингвистической литературы// Новое в зарубежной лингвистике.– М.: Прогресс, 1986.– Вып. XVII.– С.223-234.

13. Исакова Е.П. Эргономичні характеристики категорій англійського дієслова: Дис. ... канд. філол. наук. – К.: КНУ, 2001. – 228 с.
14. Кобозева И.М. “Теория речевых актов” как один из вариантов теории речевой деятельности// Новое в зарубежной лингвистике.– М.: Прогресс, 1986.– Вып.XVII.– С.7-21.
15. Конрад Р. Вопросительные предложения как косвенные речевые акты// Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1985.– Вып.XVI.– С.349-384.
16. Мак Коли Дж.Д. О месте семантики в грамматике языка// Новое в зарубежной лингвистике.– М.: Прогресс, 1981.– Вып.X.– С.235-301.
17. Москальская О.И. Грамматика текста.– М.: Высшая школа, 1981.– 183с.
18. Мурзин Л.Н., Белоглазова Э.А. О перформации предложения с деривационной точки зрения// Семантические аспекты слова и предложения: Проблемы деривации.– Пермь: ПГУ, 1980.– С.63- 71.
19. Остин Дж.Л. Слово как действие // Новое в зарубежной лингвистике.– М.: Прогресс, 1986.– Вып.XVII.– С.22-129.
20. Остин Дж.Л. Значение слова// Аналитическая философия.– М.: МГУ, 1993.– С.105-121.
21. Павиленис Р.И. Понимание речи и философия языка (вместо послесловия) // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1986. – Вып.XVII. – С.380-388.
22. Петров В.В. Философия, семантика, прагматика// Новое в зарубежной лингвистике.– М.: Прогресс, 1985.– Вып.XVI.– С.471-476.
23. Поляк О.Е. Когнитивная модель иллокутивной составляющей дискурсивной аргументативной единицы: Дис. ... канд. филол. наук. – М.: МГЛУ, 1998. – 180 с.
24. Почепцов Г.Г. Прагматический аспект изучения предложения// ИЯШ. – М., 1975, №6.– С.15-25.
25. Почепцов Г.Г. Прагматика текста.– В кн.: Коммуникативно- прагматические и семантические функции речевых единств. Межвуз. сб.– Калинин: КГУ, 1980.– С.5-10.
26. Почепцов Г.Г. Фактор слушающего// Коммуникативные единицы языка. Тезисы докладов Всесоюзной конференции.– М.: 12-13 дек. 1984.– С.99-105.
27. Почепцов Г.Г. Иллокутивные глаголы// Прагматические аспекты изучения предложения и текста.– К.: КГПИИЯ, 1983.– С.12-20.
28. Романов А.А. Системный анализ регулятивных средств диалогического общения.– Калинин, 1989.– С.52-68.
29. Романова Е.Г. Функционально-семантические свойства перформативных единиц в ритуальной коммуникации: Дис. ... канд. филол. наук. – Тверь.: ТГУ, 1997.– 165 с.
30. Серль Дж.Р. Классификация иллокутивных актов // Новое в зарубежной лингвистике.– М.: Прогресс, 1986а.– Вып. XVII.– С.170-194.
31. Серль Дж.Р. Косвенные речевые акты // Новое в зарубежной лингвистике.– М.: Прогресс, 1986б.– Вып.XVII.– С.195-224.
32. Серль Дж.Р., Вандервекен Д. Основные понятия мышления речевых актов // Новое в зарубежной лингвистике.– М.: Прогресс, 1986.– Вып.XVII.– С.242-263.
33. Старикова Е.Н. Зарубежные теории речевой деятельности// Язык и идеология: Критика идеалистических концепций функционирования языка.– К.: Вища школа, 1981.– С.114-131.
34. Стросон П.Ф. Намерение и конвенция в речевом акте // Новое в зарубежной лингвистике.– М.: Прогресс, 1986.– Вып.XVII.– С.131-150.
35. Черепанова И.Ю. Человек манипулирующий (Суггестия в коммуникации)// Человек говорящий: язык, познание, культура. – М. – Тверь: ИЯ РАН, 1995.– С.115-123.
36. Черепанова И.Ю. Дом колдуньи: Язык творческого бессознательного.– М.: КСП, 1996.– 381с.
37. Andersen J.S. How to define “Performative”.Uppsala: Doctoral dissertation submitted to the Faculty of Arts, 1975.– 185p.

38. Austin J.L. How to do things with words. Oxford at the Clarendon Press, 1962.- 166p.
39. Ballmer T., Brennenstuhl V. Speech Act Classification// A Study in Lexical Analysis of English Speech Activity Verbs.- Berlin, NY, 1981.
40. Boer I., Lycan G. Performatives and Verifiability by the Use of Language: Uppsala: University of Uppsala, 1965.- 183p.
41. Brandt M. et. al. Die performativen Äußerungen -- eine empirische Studie// Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung.- Berlin, 1990.- Bd. 43.- №6.- S.355-369.
42. Dijk T.A. van. Some Aspects of Text Grammars. A Study of Theoretical Linguistics and Poetics. The Hague, Paris: Mouton, 1972.-375p.
43. Dijk T.A. van. Pragmatics and Poetics// Pragmatics of Language and Literature/ Ed. by T.A. van Dijk. North-Holland Publ. Co.- Amsterdam, Oxford, 1976.- P.296.
44. Dijk T.A. van. Studies in Pragmatics of Discourse. The Hague: Mouton, 1981.-285p.
45. Falkenberg J. Explizite Illokutionen// Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung.- Berlin, 1990.- Bd. 43.- №4.- S.500-514.
46. Fraser B. The Domain of Pragmatics. The Definition and Classification. Longman, Lnd. NY, 1983.-276p.
47. Gazdar G. Pragmatics: Implicature, Presupposition and Logical Form.- NY, 1979.-186p.
48. Hancher M. The Classification of Cooperative Illocutionary Acts// Language in Society.- 1979, v.8, №1.- P.1-14.
49. Hartnack A. The Performatory Use of Sentences// Theoria, 1963, №29.- P.121-128.
50. Hedenius I. Performatives// Theoria, 1963, №29.- P.137-146.
51. Lanigan R. Speech Act Phenomenology.- The Hague: Mouton, 1977.-137p.
52. Liedtke K. Performativität, Sprachhandlung, Wahrheit// Sprache und Pragmatik.- Lund: Universitätsverlag, 1990.- S.515-532.
53. Morgan Two Types of Convention in Indirect Speech Acts// Syntax and Semantics. vol.9: Pragmatics/ Ed. by Cole P.- NY: Acad. Press,1978.- P.261-280.
54. Norrick N.R. Expressive Illocutive Acts// Journal of Pragmatics,1978.- №2.-P.277-281.
55. Pasch R. Satzmodus als Grundlage illocutiver Funktionen: kritische Fragen// Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung.- Berlin, 1990.- Bd. 43.- №6.- S.810-822.
56. Recanati F. Reflexionen zur Theorie der performativen Sätze.- Lund: Philosophischen Institutionen, 1987.-168s.
57. Rolf E. Bemerkungen zum Wahrheitsaspekt explizit performativer Äußerungen// Akten des 14. Linguistischen Kolloquiums.- Tübingen: Narr,1985.- S.127-135.
58. Ross J.R. On Declarative Sentences// Jacobs R.A., Rosenbaum P.S.(eds). Readings in English Transformational Grammar. Waltham, Mass. Blaisdell, 1970. - P.222-272.
59. Searle J.R. Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language. Cambridge: CUP, 1969.
60. Wierzbicka A. English Speech Act Verbs. Australian National University. Canberra. Academic Press.- Sydney, etc., 1987.- 397p.
61. Wunderlich D. On Problems of Speech Act Theory// Basic Problems in Methodology and Linguistics.- Dordrecht: Reidel, 1977.- P.243-258.
62. Wunderlich D. Methodological Remarks on Speech Act Theory// Speech Act Theory and Pragmatics/ Ed. by Searle J.R. et. al.- Dordrecht: Reidel, 1980.- P.291-312.

ЗМІСТ

<i>Полюжин М.М.</i> Когніція як спеціальний тип набування знань та переробки інформації	3
<i>Андрусяк І.В.</i> Людина й суспільство: фрагмент концептуального аналізу англійських неологізмів кінця ХХ століття	9
<i>Бабидорич В.М.</i> Перлокутивний потенціал футуральних речень в англійській мові	23
<i>Врабель Т.Т.</i> Основні особливості комплексного прагматичного аналізу мовленнєвих актів	27
<i>Галик С.В.</i> Особливості некодифікованої префіксальної номінації у текстах сучасних британських авторів	39
<i>Галик У.Р.</i> Варіанти конструкцій (N)V + VING і їх функції на рівні синтаксису	50
<i>Дерді Е.Т.</i> Омонімія в англійській юридичній термінології	54
<i>Добровольська О.Я.</i> Назви людей, професійно пов'язаних з торговельно-грошовими операціями, у стародавній середньоанглійській мові, за даними сучасних англійських прізвищ.	59
<i>Ляшина А.Г.</i> Деякі квантитативні характеристики функціонування системи суфіксації в сучасній англійській мові.	63
<i>Миголінець О.І.</i> Функціонально-стильові характеристики префіксальної соціативної номінації у текстах різних стилів	71
<i>Перчі М.Й.</i> Концепт, концептуалізація та концептуальна картина світу	78
<i>Розмаріца І.О.</i> Чорнобиль: від топоніма до символу екологічного лиха.	89
<i>Рошко М.М.</i> Специфіка конфлікту “Особистість і система” в романах Кена Кізі.	95
<i>Сакал Т.М.</i> Когнітивно-ономасіологічне моделювання семантики похідного слова.	103
<i>Чолос І.І.</i> Композиція іменників у середньобаварській говірці Закарпаття.	109

П-78 **Проблеми романо-германської філології / Збірник наукових праць.** — Ужгород: Видавництво “Мистецька лінія”, 2001. — 120 с.

ISBN 966-7511-46-4

ISBN 966-7400-19-9

Збірник присвячений висвітленню результатів наукових досліджень викладачів і аспірантів факультету романо-германської філології Ужгородського національного університету та Київського національного університету ім. Т.Шевченка. У ньому вміщено статті, що торкаються найновіших парадигм лінгвістичних досліджень у галузі лексикології та граматики англійської мови.

ББК Ш 047/043
УДК 802/809

Наукове видання

Проблеми романо-германської філології

Збірник наукових праць

Редактор

Олександра Козоріз

Комп'ютерна верстка

Аніко Ач

Оригінал-макет виготовлено в комп'ютерному центрі

ТОВ Видавництво “Мистецька лінія”

Свідоцтво серія ДК № 519 від 05.07.2001 р.

Здано до набору 05.10.2001. Підписано до друку 07.12.2001.

Формат 60x84/16. Папір офс. Гарнітура Times New Roman.

Друк офс. Ум. друк. арк. 6,9. Обл.-вид. арк. 7,1.

Тираж 500. Замовлення № 28.

ТОВ Видавництво “Мистецька лінія”:

88000 м. Ужгород, вул. Ф.Ракоці, 10/22,

тел./факс: (3803122) 1-60-07

Віддруковано у друкарні ПП “Графіка”:

88000 м. Ужгород, вул. Університетська, 21,

тел./факс: (3803122) 4-26-44